

мований на вирішення економічних завдань щодо досягнення запланованого ефекту та підпорядкування їх загальній меті економічного управління діяльністю підприємств для зростання їх цінності для всіх груп стейкхолдерів (з позицій діяльнісного підходу); по-друге, складний, багатоаспектний, динамічний, обмежений у часі процес, що включає управлінські дії, метою яких є досягнення стратегічних та оперативних цілей проекту через здійснення конкретних заходів з оптимізації співвідношення «інвестиції (і/або витрати) – результати» (з позицій процесного підходу); по-третє, систему, що забезпечує прогнозування, планування, мотивацію, організацію, аналіз і контроль проектної діяльності (з позицій функціонального підходу).

Запропоновано концептуальний підхід щодо економічного управління інноваційними проектами аграрних підприємств, що визначає мету, суб'єкт, об'єкт, базові концептуальні положення, принципи, функції, методи, інструменти, складники, систему забезпечення; місце економічного управління інноваційними проектами в системі економічного управління аграрним підприємством. Практичне застосування результатів дослідження в аграрних підприємствах може сприяти підвищенню ефективності економічного управління інноваційними проектами аграрних підприємств.

Список використаних джерел

1. Рейтинг и тренды проектного менеджмента 2015 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.management.com.ua/tend/tend747.html>.
2. Лігоненко Л. О. Стан та проблеми впровадження економічного управління на підприємствах України / Л. О. Лігоненко, М. С. Молодоженя // Проблеми економіки. – 2014. – № 1. – С. 65-71.
3. Лігоненко Л. О. Обґрунтування теоретичних засад економічного управління підприємством з позиції теорії фірми / Л. О. Лігоненко // Бізнес Інформ. – 2013. – № 5. – С. 227-231.
4. Лігоненко Л. О. Економічне управління : еволюція поглядів та авторська концепція / Л. О. Лігоненко, Т. В. Харчук // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2013. – № 1(6). – С. 188-197.
5. Лігоненко Л. О. Концептуальні засади економічного управління підприємством / Л. О. Лігоненко // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2013. – № 3. – С. 5-17.
6. Filippov S. Innovation Project Management : A Research Agenda [Electronic resource] / S. Filippov, H. Mooi // Journal on Innovation and Sustainability. – 2010. – Vol. 1. – No. 1. – Mode of access : <http://revistas.pucsp.br/index.php/risus/article/view/4261>.
7. Gawlik J. Chosen aspects of innovative projects management / J. Gawlik, A. Kiełbus // Archives of foundry engineering. – 2010. – Vol. 10. – Special iss. 3. – pp. 175–182.
8. Kashitsyna T. Management of Innovative Projects as a Mechanism of Development Strategy Realization / T. Kashitsyna, E. Lovkova, M. Berkovich // Mediterranean Journal of Social Sciences. – 2015. – Vol. 6. – No. 6. – pp. 186–191. Doi:10.5901/mjss.2015.v6n6s4p186.
9. Keegan A. The Management of Innovation in Project Based Firms / A. Keegan, J. Rodney Turner. – Rotterdam : Erasmus Research Institute of Management, 2000. – 31 p.
10. Nagy A. Project management systems in agriculture in the northern great plain region of Hungary / A. Nagy, V. Fenyves, A. N6br6di // Agricultural Economics and Rural Sociology : Proceedings on 44th Croatian and 4th International Symposium on Agriculture. – 2009. – pp. 223–226.
11. Yakovleva A. Methodological aspects of project techniques selection for innovation project management / A. Yakovleva // International journal of innovation. – 2014. – Vol. 2. – No. 1. – pp. 18–31.
12. Vargas-Hern6ndez Jos6 G. Management in the Innovation Project / Jos6 G. Vargas-Hern6ndez, A. Gar6na-Santill6n // Journal of Knowledge Management, Economics and Information Technology. – 2011. – Vol. 1. – Iss. 7. – pp. 148–171.
13. Новиков Д. А. Методология управления / Д. А. Новиков. – М. : Либроком, 2011. – 128 с.
14. Шульга В. М. Механізм стратегічного управління витратами підприємства в конкурентному середовищі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / В. М. Шульга. – К., 2008. – 20 с.
15. Бруханський Р. Ф. Обліково-аналітичне забезпечення стратегічного менеджменту в сільському господарстві : теоретико-методологічні основи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)» / Р. Ф. Бруханський. – К., 2015. – 37 с.
16. Зуб А. Т. Управление проектами / А. Т. Зуб. – М. : Юрайт, 2015. – 422 с.

О. В. Латишева

Донбаська державна машинобудівна академія, м. Краматорськ

СУТНІСТЬ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА СУЧАСНІ ЕКОЛОГІЧНІ НАПРЯМИ ЙОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку суспільства характеризується усвідомленням необхідності вирішення глобальних, регіональних, локальних екологічних проблем. Через те підприємство будь-якої

галузі, що прагне зберегти конкурентні позиції, отримати сприятливі умови для міжнародної співпраці, має орієнтуватись на положення "Стратегії сталого розвитку "Україна - 2020" [1, 2], вітчизняні та міжна-

родні екологічні стандарти безпеки [3]. Як відзначається у доповіді "Сталий розвиток регіонів з позицій економічної безпеки" відомих науковців ІЕП НАН України О.І. Амоші, В.І. Ляшенка, О.С. Квілінського, Ю.М. Харазішвілі [4]: "Вирішення проблем розробки обґрунтованої стратегії сталого розвитку країни або регіону є найважливішим завданням сьогодні". Саме це обумовлює актуальність вирішення проблем збалансування економічних, соціальних і екологічних інтересів на всіх рівнях управління, формування умов сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень. В Україні все більш актуальною стає проблема створення умов для ефективного управління у контексті сталого розвитку національної економіки, регіонів, галузей та підприємств, якій і присвячено роботи багатьох відомих вчених-економістів, а саме: О.І. Амоші, О.М. Алімова, А.І. Бурди, І.К. Бистрякова, Б.В. Буркинського, А.І. Бутенка, В.М. Василенка, В.В. Волошина, Б.М. Данилишина, В.І. Данилова-Данильяна, С.І. Дорогунцова, В.А. Голяна, В.С. Кравціва, Р. Костанца та ін. [8-13; 17; 18 тощо]. В цих працях також багато уваги приділяється питанням розкриття поняття «сталий розвиток» і конкретизації його складових, проблемам формування збалансованої екологічно орієнтованої економіки, підвищення ефективності виробництва. Віддаючи належне внеску науковців у розкриття сутності поняття «сталий розвиток» та визначення особливостей його забезпечення, необхідно відзначити, що зараз особливий науковий інтерес становить специфіка впровадження системи сталого розвитку в сучасних кризових реаліях розвитку реального сектору економіки та обраного європейського вектору розвитку. Тому питання розробки оптимального для існуючих умов господарювання інструментарію впровадження системи сталого розвитку на підприємствах потребують й подальшого дослідження.

Метою статті є визначення сутності поняття сталого розвитку та пошук напрямків впровадження системи управління сталим розвитком на підприємствах завдяки найбільш дієвим в світовій практиці інструментам управління екологічно спрямованого характеру.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі прийнятого Україною євроінтеграційного вектору розвитку, ратифікувавши стратегію сталого розвитку "Україна - 2020" ("Стратегія - 2020") визначила основні напрямки для своїх перетворень, "пріоритети та індикатори належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України". Закріпленні у положеннях "Стратегія - 2020" вектори розвитку економіки, безпеки та відповідальності обумовлюють необхідність дотримання міжнародних екологічних норм та положень «Стратегії сталого розвитку Європейського Союзу» [1, 2].

Реалізація Угоди про асоціацію з ЄС відкриває цілий спектр можливостей для розв'язання проблем промисловості України. Зокрема, у статті 378 глави 10 "Політика у сфері промисловості та підприємництва" Угоди йдеться про домовленість сторін розвивати та зміцнювати "співробітництво з питань політики у сфері промисловості та підприємництва... Поглиблене співробітництво має покращити адміністративну структуру та нормативно-правову базу для українських і європейських суб'єктів господарювання в Україні та

Євросоюзі і повинно ґрунтуватися на політиці ЄС щодо розвитку малого і середнього підприємництва та промисловості". Інтеграція підходів до промислової політики дасть змогу розширити ринки збуту продукції, увійти в європейські ланцюжки створення вартості, створити нові робочі місця, повернути у промисловість кваліфіковану робочу силу, залучити кошти на розбудову промисловості з європейського ринку капіталів і цільових фондів (у тому числі Європейського фонду розвитку, Європейського фонду регіонального розвитку, Європейського інвестиційного фонду), долучитися до виконання науково-інноваційних проєктів (наприклад, за програмою "Горизонт 2020") [20].

Тому в сучасних умовах вибору євроінтеграційного вектору розвитку національної економіки України, після прийняття країною міжнародних природо-захисних програм і конвенцій, актуальним питанням у країні є пошук такого комплексу заходів управління потенціалом сталого розвитку.

Під потенціалом сталого розвитку підприємства вітчизняний економіст А.І. Бурда пропонує розуміти "сукупність ресурсів і можливостей, що дозволяють забезпечити збалансований еколого-соціально-економічний розвиток підприємства", а його формування на підприємстві має передбачати: "по-перше, здатність до саморозвитку і прогресу підприємства, тобто забезпечення сталого зростання виробництва, створення надійних умов і гарантій для суб'єктів господарювання, створення сприятливого клімату для інвестицій та інновацій; по-друге, раціональне використання природних ресурсів і збереження екологічної рівноваги в регіоні; по-третє, стабільне підвищення якості життя всіх працівників та жителів міста" [7, с. 34].

Таке трактування, на наш погляд, повною мірою відображає усі складові (у ракурсі еколого-соціально-економічного вимірювання сталого розвитку) та ключові аспекти цього поняття (саморозвиток, удосконалення /прогресивний рух, динаміка та ін.), однак потребує уточнення щодо можливості адаптації к змінам при формуванні потенціалу сталого розвитку підприємства. Аналіз економічної літератури з дослідження питань СР [4;7-13;17;18 та ін.] показав таке:

1. Розвиток концепції сталого розвитку як наукового напрямку пов'язано зі зміною поглядів наукової спільноти щодо вектору світового економічного розвитку спочатку переважно екологічної направленості у бік обов'язкового урахування додатково й соціальної складової, тобто від двохфакторного (еколого-економічного) вимірювання до трьохфакторного (соціо-еколого-економічного) (див. рисунок).

2. Формування нової моделі розвитку цивілізації на засадах сталості базується на принципах збалансованого функціонування трьох складових: економічної – забезпечення збалансованого з екологічними і соціальними вимогами ефективного розвитку виробництва; екологічної – відновлення та збереження стану природного середовища, що не шкодить здоров'ю людини і природним екосистемам; соціальної – поліпшення умов життєдіяльності й відтворення населення, поліпшення його генофонду, підвищення його матеріального забезпечення і якості життя [12, с. 23].

3. Термін «сталий розвиток», на Конференції в Ріо-де-Жанейро у 1992 році в рамках прийняття «Порядку денного на XXI століття» [7, с. 79], визначався як «розвиток, що задовольняє потреби теперішнього часу, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх по-

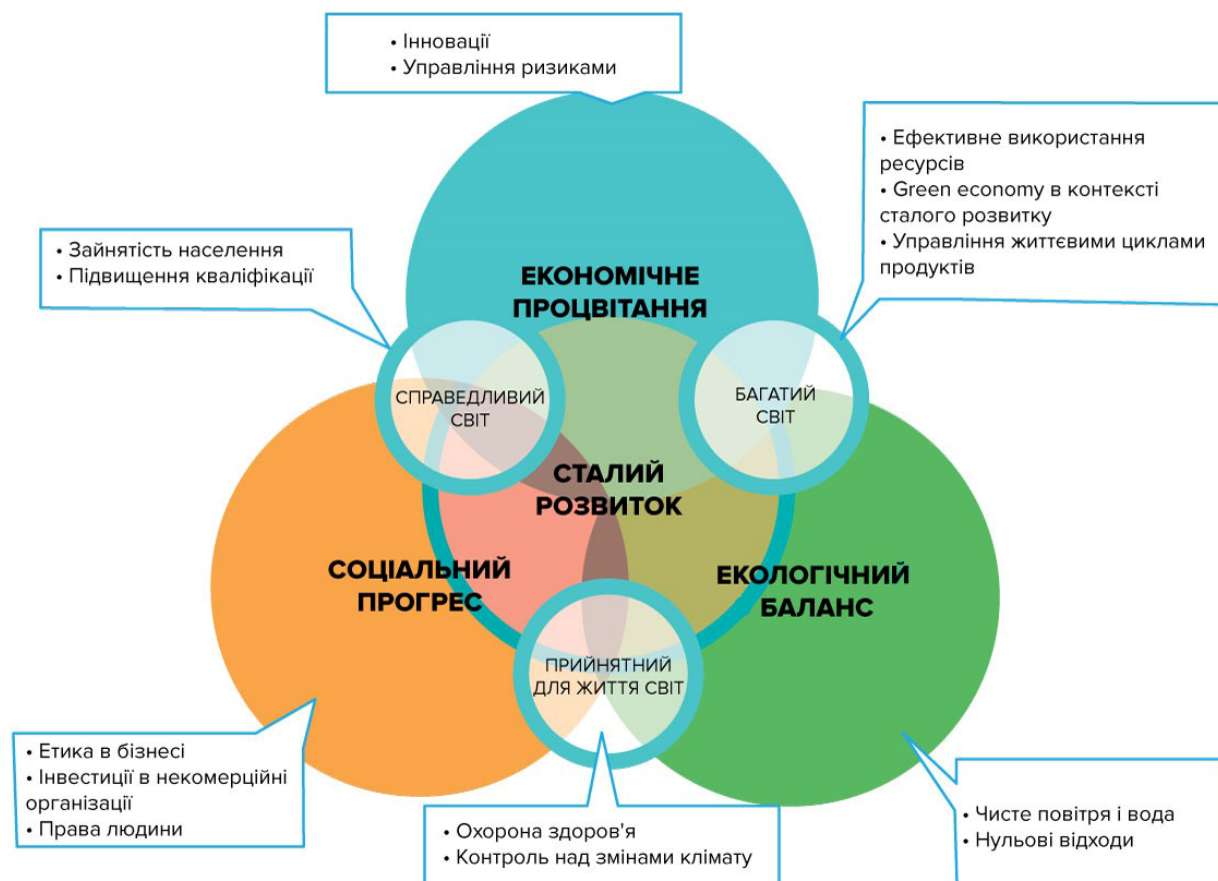

Рисунок. Триєдина концепція сталого розвитку

Джерело: офіційний сайт проекту "СТАЛО" ГО "Комунікації для змін" Програми розвитку ООН (ПРООН) в Україні та Глобального екологічного фонду (GEF) [18].

колінь задовольняти свої власні потреби». Всі наступні визначення поняття за основу брали саме це тлумачення сталого розвитку, у російськомовних наукових колах у країнах СНД неабиякого поширення набув термін «устойчивое развитие». Англomовний оригінал розглянутого поняття – «sustainable development» – означає «підтримуваний розвиток» [5, с.125].

4. Сама концепція СР удосконалюється завдяки формуванню методичних і практичних розробок в області соціально спрямованого та екологічно орієнтованого управління економічним розвитком та зусиллям міжнародної і наукової спільноти у напрямку збалансованого (сталого) розвитку людства.

Проведене узагальнення найбільш поширених у наукових колах трактувань поняття сталого розвитку та його складових (див. рисунок), обумовлює розуміння його сутності та компонентів. Грунтуючись на розумінні потенціалу, як здатності та можливості системи до певних змін (за умов наявності певних ресурсів), пропонується дефініцію потенціалу сталого розвитку обмежувати до рівня поняття «соціо-еколого-економічний потенціал».

Систематизація і розвиток теоретичних підходів до визначення сутності потенціалу сталого розвитку обумовлюють його розуміння як *спроможності, готовності та здатності економічної системи трансформувати ресурсні компоненти для задоволення суспільних потреб шляхом підтримки екологічно спрямованих інно-*

ваційних процесів внутрішньої складової з метою підвищення ефективності функціонування національного господарства та всього суспільства з урахуванням екологічних і ін. обмежень.

Управління потенціалом сталого розвитку на рівні підприємств базується на збалансуванні функціонування соціальної, економічної й екологічної складових, та формує умови для ефективного управління та регулювання як підприємств так і національної економіки у цілому.

Як свідчить міжнародний досвід, для еколого-економічного управління та оптимізації стану підприємств у контексті управління екологічною складовою сталого розвитку доцільне впровадження сучасних систем екоменеджменту та його інструментів, таких як: екологічний маркетинг (екомаркування, екосертифікація, екомаркетингові дослідження, просування еко-товарів, екореклама й ін.); екологічний (внутрішній) аудит і контролінг; екологічний лізинг; екологічний інжиніринг; екологічне нормування й екологічна стандартизація; економічні та фінансові інструменти (екологічно-спрямовані інновації, залучення екосприя-мованих інвестицій; збори за забруднення навколишнього середовища і за спеціальне використання природних ресурсів; продаж екологічних прав; отримання грантів, субсидій, ринкові сертифікати; цінові, податкові та фінансово-кредитні інструменти й ін.); екологічне управління персоналом, екологічна освіта; еко-

комунікації (реклама, PR, управління взаємодією з державними та місцевими органами влади й управління взаємодією з громадськістю, населенням і засобами масової інформації, послуги з екоконсалтингу, екоспонсорингу й ін.) [14, 15].

Аналіз інструментів, що існує в сфері екологічно орієнтованого управління та регулювання, дозволяє запропонувати розглядати екологічний менеджмент в сучасних умовах на локальному рівні (рівні підприємства) як екологічно-орієнтований менеджмент – підсистему загального менеджменту, яка містить: сукупність принципів, методів, засобів і форм управління екологічними процесами підприємства, що збалансовує економічні, соціальні й екологічні критерії, застосовуючи при цьому комплекс взаємопов'язаних і взаємодіючих екоінструментів.

Аналіз ефективності СЕМ можливо проводити за міжнародним стандартом [16] – ISO 14001, в Україні прийнято відповідний аналог [3] – ДСТУ ISO 14001 («Система управління НПС. Склад і опис елементів і вказівки щодо їх застосування»). Але варто зазначити, що на даний момент при застосуванні алгоритмів, що існують, впровадження СЕМ не вирішеною проблемою залишається отримання об'єктивних результатів на основі багатокритеріальних оцінок результативності функціонування СЕМ, проблема оптимізації й адаптації процедур управління до специфіки конкретного підприємства та галузі.

Завдяки впровадженню на підприємстві СЕМ (системи екологічного менеджменту) (відповідно еко-стандарту ISO 14001) визначаються такі потенційні переваги екологічного поліпшення в його діяльності [15]:

- ефективніше використання ресурсів (економія матеріалів унаслідок більш повного оброблення, перероблення відходів у комерційно значущу форму; зменшення енергоспоживання; повніша утилізація побічної продукції); збільшення виходу продукції; зростання безпеки продукції; вища якість, сумісність продукції; нижча вартість продукції (наприклад, унаслідок заміщення матеріалів) тощо;

- зменшення витрат, пов'язаних з викидами, скиданнями, поводженням з відходами, їх вивозом і похованням; зменшення витрат на зберігання матеріалів, зниження вартості упаковки; нижча вартість утилізації відходів після використання продукції для споживачів;

- зниження ризику екологічних аварій, зменшення витрат на їх усунення, отримання можливості попереджати виникнення позаштатних ситуацій;

- економія за рахунок забезпечення безпеки робочого місця; поліпшення морального клімату в колективі та підвищення мотивації співробітників; зменшення простоїв унаслідок ретельнішого моніторингу та технічного обслуговування;

- довіра до екологічної діяльності підприємства, поліпшення іміджу, поліпшення експортних можливостей.

Додатково визначають [13; 14] переваги від впровадження СЕМ є:

- забезпечується системний підхід у вирішенні питань ОНС і природокористування (досягається оздоровлення середовища усередині самого підприємства, покращується управління і раціоналізація виробничими процесами, покращується еколого-економічні показники);

- у структуру загального управління підприємства закладено механізм постійного вдосконалення й оптимізації системи управління, що дозволяє збалансувати економічні й екологічні інтереси, а також дозволяє здійснювати превентивні заходи щодо впливу на НПС;

- знижується ризик притягання до судової відповідальності та припинення діяльності (у зв'язку з попередженням виникнення позаштатних ситуацій і екологічних аварій, недоліків у виробничому процесі, недотримання вимог природоохоронного законодавства), а також скорочується кількість аудиторських перевірок;

- виникає можливість своєчасно реагувати на будь-які зміни зовнішнього середовища (зміни в споживчих перевагах, виробничих технологіях, зміни чинного законодавства, нові бар'єри в міжнародній торгівлі тощо), отримання відповідної документації (облік впливу природоохоронних процесів на стан довкілля, екологічні звіти, екологічний паспорт, екосертифікат);

- виникають сприятливі можливості для маркетингу (поліпшення взаємин з клієнтам, досягається відповідність стандартам безпеки, краща якість продукції, довіра на європейських ринках, зменшується потреба у внутрішньому контролі продукції);

- скорочуються простоти обладнання унаслідок ретельнішого моніторингу та технічного обслуговування;

- додаткові можливості у зв'язку з продажем екоправ на викиди парникових газів у рамках «гнучких механізмів» Кіотського протоколу, можливості послуг екоконсалтингу, еколізингу й ін.;

- зростає відповідальність працівників, досягається чіткий розподіл обов'язків серед персоналу підприємства і його підрозділів, з'являється можливість створення для персоналу системи стимулювання позицій з охорони довкілля; отримання економії за рахунок забезпечення безпеки робочого місця, виникає можливість розроблення об'єктивного оцінювання результатів роботи відповідних підрозділів, а також окремих відповідальних працівників з питань екології; підвищується екоосвіта (діяльність екологічних гуртків, тренінги);

- виникає можливість отримання дотацій, субсидій, грантів, податкових пільг (формування режимів прискореної амортизації, зменшення ставок акцизних зборів, зменшення ставок податків на власність) й ін.

Ці переваги від екологічного менеджменту зумовлені тим, що самі програми організації природоохоронної діяльності систематично корегуються й удосконалюються, пріоритет надається сучасним мало-витратним і водночас найбільш ефективним заходам, а результативність їх впровадження багато в чому визначається ініціативою й особистою зацікавленістю відповідальних фахівців (керівництво ж підприємства і персонал у цілому беруть активну участь щодо його впровадження). Імператив сталою розв'язку в умовах підвищення невизначеності параметрів внутрішнього та зовнішнього середовища потребує підвищення якості інвестиційно-технологічних чинників виробництва, його екологічної спрямованості та безпеки, формування соціально відповідальної стратегії бізнесу. Таким чином, імплементація Угоди про асоціацію потребує від України роботи над реформуванням власної промислової політики, яка була б націлена на нові

стандарти європейського ринку та міжнародних стандартів екологічної безпеки.

Ураховуючи нинішній стан промисловості країни засадничими елементами нової промислової політики не дарма визнають: відродження промисловості як ключової галузі національної економіки; фінансова стабілізація і забезпечення доступності ресурсів фінансових ринків для реального сектора економіки; залучення інвестицій для розбудови нового індустріального базису економіки; структурна перебудова промисловості, модернізація виробництва на основі нових технологій; децентралізація інструментів промислової політики і стимулювання розвитку промисловості в регіонах країни; фінансування науки і сприяння технологічним інноваціям у виробництві; розбудова сучасної виробничо-технологічної інфраструктури.[20]

Висновки

Сучасний стан розвитку національної економіки України, незавершеність ринкових трансформацій пострадянського періоду зумовлюють значне відставання у реалізації моделі сталого розвитку порівняно з провідними економіками світу. Визначальний дестимулюючий ефект забезпечує системне скорочення фінансування науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт. Процес сталого розвитку в Україні не впроваджується на потрібному рівні, кінцевим результатом реалізації якого мала б стати структурна перебудова національної економіки у напрямі формування екологічно спрямованих виробництв з високим інноваційним потенціалом, спроможних ефективно реагувати на посилення зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників.

Результати дослідження теоретичних поглядів щодо змісту феномену «сталий розвиток» та світової практики впровадження СЕМ вказують на можливості трансформації екологічного фактору в економічний потенціал виробництва.

Управління потенціалом сталого розвитку повинно базуватись на збалансуванні функціонування економічної, екологічної й соціальної складових, що формує умови ефективного управління та регулювання національної економіки у цілому.

Представлено власне тлумачення поняття потенціалу сталого розвитку, запропоновано використання системи екологічного менеджменту (СЕМ) для вирішення завдань сталого розвитку підприємств, надано перелік інструментів СЕМ, що дозволить визначити фактори впливу на екологічну складову потенціалу сталого розвитку, показано потенційні переваги впровадження СЕМ.

Список використаних джерел

1. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року [Електронний ресурс]: Закон України від 21.12.2010 р. №2818-VI / База даних «Законодавство України»/ Веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>.

2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством від 27.06.2014 р. / ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014 "Щодо тимчасового застосування з 1 січня 2016 року Угоди" лист

№ 72/14-612/1-2980 від 30.11.2015 [Електронний ресурс] // Веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

3. ДСТУ ISO 14001-97. Системи управління навколишнім середовищем. Склад та опис елементів і настанови щодо їх застосування. – К.: Державні стандарти України. Видання офіційне, 1997. – 227 с.

4. Амоша О.І. Сталий розвиток регіонів з позицій економічної безпеки: доповідь наукових співробітників ІЕП НАН України до міжнародної конференції у Познані (Польща 8 вересня 2016 р.) "Розвиток Великопольського регіону на підставі економіки з низькою емісією вуглероду" [Електронний ресурс] / О.І. Амоша, Ю.М. Харазішвілі, В.І. Ляшенко, О. Квилинський. – Режим доступу: http://iep.com.ua/publ/informacijni_resursi/naukovi_dopovidi/stalij_rozvitok_regi_oniv_z_pozicij_ekonomichnoji_bezpeki/2-1-0-34.

5. Англо-русский словарь / [под ред. А.Е.Чернухина]. – Изд. 5-е, доп. – М.: Сов. Энциклопедия, 1981, 672 с.

6. Бурда А.І. Оцінювання потенціалу сталого розвитку промислових підприємств: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 / А.І. Бурда; Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут». – Київ, 2008. – 201 с.

7. Брундтланд Г.Х. Наше спільне майбутнє / Г. Х. Брундтланд // Міжнародна комісія з навколишнього середовища і розвитку: резолюція ГА ООН. – 1983. – М., 1989. – С. 50-51.

8. Волошин В. Концептуальні засади сталого розвитку регіонів України / В. Волошин, В. Трегобчук // Регіональна економіка. – 2002. – № 1. – С. 7–22.

9. Герасимчук З.В. Еколого-економічні основи формування та реалізації регіональної політики сталого розвитку (питання методології та методики): автореф. дис. ... д-ра екон. наук / НАН України, Ін-т регіон. досліджень. – Львів, 2002. – 35 с.

10. Герасимчук З.В. Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізми реалізації: монографія / Х.В. Герасимчук. – Луцьк: Настир'я, 2001. – 528 с.

11. Данилишин Б. М. Еколого-економічні проблеми забезпечення сталого розвитку продуктивних сил України: на прикладі АПК України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.10.01 / Б. М. Данилишин; НАН України, Рада з вивчення продукт. сил України. – К., 1997. – 62 с.

12. Данилов-Данильян В. И. Экологический вызов и устойчивое развитие / В.И. Данилов-Данильян, К. С. Лосев. – М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 415 с.

13. Концепція сталого розвитку України / під ред. В.В. Волошина, Н.М. Гордієнка та ін. – К.: "БМТ", 2000. – 17 с.

14. Латишева О.В. Новітні підходи в екологічному менеджменті / О.В. Латишева // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування: зб. наук. праць. – Рівне, 2008. – Вип. 2 (42). – С. 157-164.

15. Латишева О.В. Стан та напрями розвитку екологічного управління і екологічного менеджменту на підприємствах / О.В. Латишева // Культура народів Причорномор'я. – Симферополь: Межвузовський центр "Крым", 2006. – № 80. – С.86-89.

16. Лукьянихин В.А. Экологический менеджмент: принципы и методы: монография / В.А. Лукьянихин, Н.Н. Петрушенко; под науч. ред. В.А. Лукьянихина. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2004. – 408 с.
17. Семенюк Е. Развитие стальной: Экономическая энциклопедия. У 3-х т. – К.: ВЦ «Академия», 2002. – Т. 3. – С. 283.
18. Сталий розвиток промислового регіону: соціальні аспекти: монографія / О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, В.П. Антонюк та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2012. – 534 с.
19. Проект "СТАЛО — бізнес-рішення для сталого розвитку серед малого та середнього бізнесу" [Електронний ресурс] / Офіційний сайт проекту "СТАЛО" ГО "Комунікації для змін" і Ekonomika Communication Hub за підтримки Програми розвитку ООН (ПРООН) в Україні та Глобального екологічного фонду (GEF). – Режим доступу: <http://stalo.delo.ua/pro-proekt-stalo.htm>.
20. Шовкун Інна. Асоціація з ЄС диктує необхідність відродити промисловість [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. – 2015. – 9 жовт. (№38). – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/promyshliennost/asociaciya-z-yes-diktuye-neobhidnist-vidrodti-promislovist-.html>.

Р. Н. Лепа

д-р екон. наук,

Я. Н. Шумило

аспірант

Інститут економіки промисловості НАН України, г. Київ

СТАДНОЕ ПОВЕДЕНИЕ КАК СЛЕДСТВИЕ ПРОЯВЛЕНИЯ ИРРАЦИОНАЛЬНОСТИ ПОТРЕБИТЕЛЕЙ НА РЫНКАХ СБЫТА ПРОДУКЦИИ

Экономическая деятельность органично связана с потреблением, которое является ее конечной целью. Микроэкономика в своем анализе потребителя исходит из предположения рациональности его поведения. Так, согласно определению: потребители – это все те, кто покупает и использует товары, заказывает работы и услуги для собственных бытовых потребностей, с целью получения максимальной пользы от потребления товара или услуг [1].

Так как основной задачей компании-продавца является привлечение как можно большего количества покупателей, необходимо постоянно проводить маркетинговые исследования рынка сбыта, привлекать новых и удерживать существующих клиентов, а также стимулировать сбыт всеми доступными средствами. Характеристикой рынка сбыта является его емкость, под которой понимается тот объем товаров и услуг, который можно реализовать на данном рынке за конкретный период. Емкость рынка сбыта зависит от конъюнктуры и является величиной переменной: при повышении конъюнктуры, то есть росте спроса, емкость рынка сбыта возрастает, и наоборот. В условиях рациональности поведения потребителя спрос определяется в зависимости от цены с помощью линейной функции.

О том, что поведение потребителей на практике не всегда соответствует предпосылке о рациональном поведении экономических субъектов в своих работах впервые упоминали нобелевский лауреат М. Алле [2] и авторы теории перспектив Д. Канеман и А. Тверски [3]. Поведение, не соответствующее рациональности, исследуется и в современных работах И. Гут [4], О. Алейниковой [5], М. Рыжковой [6], А. Чернявского [7], И. Шевченко [8], И. Орловой [9], А. Мурашко [10], А. Саевца [11], Н. Апатовой [12] и других.

Целью данного исследования является доказательство того, что следствием проявления иррационально-

сти потребителей на рынках сбыта продукции является стадное поведение.

Отметим, что для обозначения поведения, противоположного рациональному, будем считать верным использовать название «иррациональное» поведение, которое согласно правилам образования слов с помощью отрицательных префиксов, в отличие от формы «нерациональное» поведение, не исключает рациональное поведение, но противопоставляется ему.

Согласно исследованиям [13] до начала XX века потребление имело лишь одну функцию – продолжение жизнедеятельности живых организмов, однако с развитием массового производства и изобретением конвейера явление потребительства охватило весь цивилизованный мир. Расширив возможности потребления корпорации и государства активно занимались пропагандой нового стиля жизни с помощью образов в средствах массовой информации, фильмах и литературе. Именно эти факторы оказали наибольшее влияние на изменение концепции рационального экономического человека, которая заключается в том что цена и доход прямо пропорциональны спросу. На сегодняшний день под потребительством обычно понимают модель поведения, которая заключается в удовлетворении не только жизненно необходимых, но и избыточных потребностей.

Считается [14], что в основе иррационального поведения потребителей лежат такие механизмы как подражание, заражение, внушение, действие которых усиливается под влиянием толпы и публики. Также однотипность проявления иррационального поведения у индивидуумов наблюдается под воздействием паники.

Процесс имитирования поведения окружающих, так же как и процесс информационного каскада в случае, если индивид ориентируется на большую группу людей, получили название стадного поведения [15].